

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ
НЕЗАХИЩЕНОСТІ НАСЕЛЕННЯ**© 2019 **ТКАЧУК В. І., КРАВЧУК Н. І., КІЛЬНИЦЬКА О. С.**УДК 338.2
JEL Classification: Q18; L660; F52**Ткачук В. І., Кравчук Н. І., Кільницька О. С.****Соціально-економічні детермінанти продовольчої незахищеності населення**

У статті наведено теоретико-методичний дискурс понять «продовольча безпека», «продовольча незахищеність населення», «недоїдання», «голод» і їх компліментарність. Визначено рівні продовольчої безпеки та її діапазон відповідно до методології продовольчої безпеки Міністерства сільського господарства США (USDA). Ідентифіковано економічні, соціальні, політичні, природно-кліматичні детермінанти продовольчої незахищеності населення. Розглянуто проблему поширеності недоїдання та голоду в світі. Розглянуто стратегічні цілі Глобальної продовольчої безпеки до 2030 року. Вивчено міжнародний досвід подолання продовольчої незахищеності й досліджено ефективність державних соціальних програм. Зазначено про необхідність участі України у міжнародних програмах продовольчої безпеки населення. Охарактеризовано завдання та індикатори подолання продовольчої незахищеності населення України до 2030 р. відповідно до цілей сталого розвитку, зокрема: забезпечити доступність збалансованого харчування на рівні науково обґрунтованих норм для всіх верств населення; підвищити продуктивність сільського господарства, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій; забезпечити створення стійких систем виробництва продовольчих товарів, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість ґрунтів; знизити волатильність цін на сільськогосподарську продукцію та продовольство. Окреслено рушійні сили продовольчої незахищеності населення та можливі напрями їх подолання.

Ключові слова: продовольство, продукти харчування, продовольча безпека, продовольча криза, доступ до їжі, недоїдання, голод.

DOI:**Рис.:** 2. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 35.

Ткачук Василь Іванович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки і підприємництва, Житомирський національний агро-екологічний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: tkachuk.agro@gmail.com**ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-5268-9175>**Researcher ID:** <http://www.researcherid.com/E-2622-2017>

Кравчук Наталія Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, Житомирський національний агро-екологічний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: faulbeere@ukr.net**ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-0541-8057>**Researcher ID:** <http://www.researcherid.com/E-3209-2017>

Кільницька Олена Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, Житомирський національний агро-екологічний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: kilnytskaya.lena@gmail.com**ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-9791-120X>**Researcher ID:** <http://www.researcherid.com/E-2082-2017>

УДК 338.2

JEL Classification: Q18; L660; F52

Ткачук В. И., Кравчук Н. И., Кильницкая Е. С.
**Социально-экономические детерминанты продовольственной
незащищенности населения**

В статье приведены теоретико-методический дискурс понятий «продовольственная безопасность», «продовольственная незащищенность населения», «недоїдания», «голод» и их взаимодополнение. Определены уровни продовольственной безопасности и ее диапазон в соответствии с методологией продовольственной безопасности Министерства сельского хозяйства США (USDA). Идентифицированы экономические, социальные, политические, природно-климатические детерминанты продовольственной незащищенности населения. Рассмотрена проблема распространенности недоїдания и голода в мире. Рассмотрены стратегические цели Глобальной продовольственной безопасности до 2030 года. Изучен международный опыт преодоления

UDC 338.2

JEL Classification: Q18; L660; F52

Tkachuk V. I., Kravchuk N. I., Kilnitska O. S.
Socio-Economic Determinants of Food Insecurity

The article presents the theoretical and methodological discourse of the concepts "food security", "food insecurity", "malnutrition", "hunger" and their complementarity. The levels of food security and its range according to the USDA Food Safety Methodology are determined. The economic, social, political, climatic determinants of food insecurity are identified. The problem of prevalence of malnutrition and hunger in the world is considered. The strategic objectives of Global Food Security until 2030 are considered. The international experience of overcoming food insecurity is studied, and the effectiveness of state social programs is investigated. The importance of Ukraine's participation in international food security programs is emphasized. The tasks and indicators of overcoming food insecurity in Ukraine by 2030 are described in accordance with the goals of sustainable development, in particu-

продовольственной незащищенности, и исследована эффективность государственных социальных программ. Указана важность участия Украины в международных программах продовольственной безопасности населения. Охарактеризованы задачи и индикаторы преодоления продовольственной незащищенности в Украине до 2030 года в соответствии с целями устойчивого развития, в частности: обеспечить доступность сбалансированного питания на уровне научно обоснованных норм для всех слоев населения; повысить производительность сельского хозяйства, прежде всего за счет использования инновационных технологий; обеспечить создание устойчивых систем производства продуктов питания, способствующих сохранению экосистем и постепенно улучшающих качество почвы; снизить колебание цен на продукты питания. Определены движущие силы продовольственной незащищенности населения и возможные направления их преодоления.

Ключевые слова: продовольствие, продукты питания, продовольственная безопасность, продовольственный кризис, доступ к пище, недоедание, голод.

Рис.: 2. **Табл.:** 3. **Библ.:** 35.

Ткачук Василий Иванович – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономики и предпринимательства, Житомирский национальный агроэкологический университет (Старый бульвар, 7, Житомир, 10008, Украина)

E-mail: tkachuk.agro@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5268-9175>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/E-2622-2017>

Кравчук Наталия Ивановна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики и предпринимательства, Житомирский национальный агроэкологический университет (Старый бульвар, 7, Житомир, 10008, Украина)

E-mail: faulbeere@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0541-8057>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/E-3209-2017>

Кильницькая Елена Сергеевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики и предпринимательства, Житомирский национальный агроэкологический университет (Старый бульвар, 7, Житомир, 10008, Украина)

E-mail: kilnytskaya.lena@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9791-120X>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/E-2082-2017>

ensuring the availability of balanced nutrition at the level of scientifically based standards for all segments of the population; increasing agricultural productivity, primarily through the use of innovative technologies; ensuring the creation of sustainable food production systems that contribute to the conservation of ecosystems and gradual improvement of soil quality; reducing food price volatility. The driving forces of food insecurity of the population and the possible ways to overcome them are determined.

Keywords: food products, food, food security, food crisis, access to food, malnutrition, hunger.

Fig.: 2. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 35.

Tkachuk Vasyl I. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of the Department of Economics and Entrepreneurship, Zhytomyr National Agroecological University (7 Saryi Blvd., Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: tkachuk.agro@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5268-9175>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/E-2622-2017>

Kravchuk Nataliia I. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Zhytomyr National Agroecological University (7 Saryi Blvd., Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: faulbeere@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0541-8057>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/E-3209-2017>

Kilnytska Olena S. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Zhytomyr National Agroecological University (7 Saryi Blvd., Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: kilnytskaya.lena@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9791-120X>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/E-2082-2017>

«Голодний світ – небезпечний світ.
Якщо люди не мають достатньо їжі,
трапляється лише одна з трьох речей:
вони або повстають, або мігрують,
або помирають».

Джозет Шееран (Josette Sheeran)

Постановка проблеми. Процеси глобалізації та міжнародної інтеграції, окрім розширення сфер бізнесу, мають багато переваг, зокрема, надають можливості розв'язання ряду проблем планетарного масштабу. З невідомим зростанням чисельності населення у світі постає завдання створення умов співіснування людини й екосистеми, пошуку нових форм і методів господарської діяльності, основаної на використанні невичерпних і відновлюваних ресурсів, необхідних для виробництва продовольства. Нині у світовому співтоваристві набуває пріоритетності проблема задоволення фізіологічних потреб людського організму,

що забезпечують її існування, зокрема можливості якісно та достатньою мірою харчуватися. Повноцінний денний раціон дозволить підвищити якість і тривалість життя населення у країнах, що розвиваються, досягти необхідних демографічних характеристик для наступних поколінь і процвітання нації.

Економіка кожної країни націлена на забезпечення продовольчої безпеки її населення, водночас не завжди господарський комплекс побудований достатньо ефективно або не повною мірою використовується виробничий потенціал. Отже, виникає проблема недоїдання і голо-

ду в багатьох країнах, що породжує продовольчу незахищеність. У таких умовах актуальною є побудова системи міжнародних відносин, основаної на досягненні загальнолюдських цінностей та об'єднанні спільних зусиль у подоланні негативних наслідків глобалізації світової економіки. Вищезазначене потребує системного дослідження щодо виокремлення і уточнення детермінантів продовольчої незахищеності населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неоціненними є надбання світової наукової думки у сфері продовольчої безпеки та вразливості населення продовольчою незахищеністю. Удосконалення методики оцінки продовольчої незахищеності населення пропонується в роботі Otu W. Ibok, Henny Osbahr, Chittur Srinivasan (2019) [1]. Автори апробують індекс вразливості продовольчою незахищеністю (Vulnerability to Food Insecurity Index), який, на відміну від традиційних показників, є багатовимірним, накопичувальним та адаптивним до умов погіршення матеріального та фінансового становища домогосподарств. Переваги нового глобального вимірника продовольчої безпеки – шкали досвіду безпеки продовольства (The Food Insecurity Experience Scale) – описують у своїй роботі Michael D. Smith, Matthew P. Rabbitt, Alisha Coleman-Jensen [2]. Вони аналізують глобальні детермінанти продовольчої незахищеності в 134 країнах і пропонують визначити глобальну продовольчу безпеку окремо за рейтингами розвитку країн. На їх думку, головними соціально-економічними детермінантами продовольчої нестабільності є: низький рівень освіти, слабкі соціальні мережі, недостатній соціальний капітал, низький дохід домогосподарств, високий рівень безробіття.

Необхідність поліпшити безпеку продовольчих товарів і харчування для країн, що розвиваються, та окремих районів розвинутих країн вивчає John M. Ashley (2018) [3]. Він розглядає стійкість людини до продовольчої незахищеності та способи її зміцнення. Досить вузькими, але не менш важливими є дослідження групи американських авторів: Colleen M. Heflin, Claire E. Altman, Laura L. Rodriguez (2019) [4].

Вони доводять взаємозв'язок проблеми продовольчої незахищеності й інвалідності, оскільки це найбільш вразлива категорія непрацездатного населення. Цінність їх досліджень полягає в розробленій та емпірично вивченій моделі потенційних напрямів, що з'єднують конкретні види інвалідності з продовольчою безпекою.

У усьому світі жінки мають більш високу ймовірність бути продовольчо незахищеними. Масштаби гендерного розриву в продовольчій безпеці різняться в різних регіонах. Такі висновки зробила авторка Nzinga H. Broussard (2019) у своїй статті [5]. Вона пояснює зв'язок гендерного розриву і продовольчої безпеки відмінностями в доходах та освіті у розрізі країн світу. Дослідниця підтверджує свої висновки такими цифрами. У розвинутих країнах Європейського Союзу певну форму продовольчої незахищеності відчувають на 4,7 % більше жінок, ніж чоловіків. У бідних країнах Південної Азії та Африки на південь від Сахари жінки на 2 % частіше, ніж чоловіки, відчували гостру потребу в продуктах харчування.

З точки зору науковців галузі медицини, підтверджується важлива гіпотеза – наявність тісного зв'язку продо-

вольчої незахищеності населення та смертності [6]. Дослідження проводилися серед дорослого населення США.

Незаперечно глибокими та цінними є надбання вітчизняної економічної науки в галузі продовольчої безпеки. Це такі науковці, як: Гойчук О. І., Микитюк В. М., Немченко В. В., Саблук П. Т., Скидан О. В., Ставицький А. В., Прокопенко О. О., які узагальнили та поглибили науково-методичні та практичні аспекти продовольчої безпеки України [7–11].

Зазначена проблематика, з огляду на планетарний масштаб і невпинні темпи розвитку, потребує системного дослідження та аналізу перспектив її вирішення в рамках національних економічних систем і розробки стратегічних напрямів повноцінної участі кожної країни в міжнародних програмах подолання продовольчої незахищеності населення, що й окреслило вибір теми дослідження.

Методи дослідження. Методика дослідження базується на таких методах, як: спостереження та порівняння, логічний, наукового абстрагування, дискурсивного аналізу і синтезу, гіпотетико-дедуктивний, гносеологічний, епістемологічний, аналогій тощо. В основу досліджень покладено діалектичний підхід до пояснення та розуміння суті розвитку соціально-економічних процесів і явищ. Для оцінки рівня поширення продовольчої незахищеності населення у регіональному розрізі використано статистичні методи, зокрема, графічний, табличний. При формулюванні висновків та пропозицій – узагальнення.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо уточнення соціально-економічних детермінантів продовольчої незахищеності населення. Об'єктом дослідження є система детермінантів продовольчої незахищеності населення в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Концепції продовольчої безпеки динамічно розвивалися протягом останніх сорока років, відображаючи зміни в офіційному політичному мисленні. Цей термін вперше з'явився у середині 1970-х рр., коли Всесвітня продовольча конференція визначила продовольчу безпеку як забезпечення доступності та цінової стабільності основних продуктів харчування на міжнародному та національному рівнях; наявність світових запасів продовольства, щоб підтримувати стійке зростання споживання продуктів харчування та компенсувати коливання виробництва та цін [12]. З розвитком і поглибленням процесів інтернаціоналізації та міжнародного співробітництва поняття «продовольчої безпеки» розширювалося та удосконалювалося. На всесвітньому продовольчому саміті у 1996 р. було зазначено, що «продовольча безпека існує тоді, коли населення в будь-який час має фізичний та економічний доступ до достатньої, безпечної та поживної їжі, що відповідає їх дієтичним потребам і харчовим перевагам для активного та здорового життя» [13; 14]. Це загальноприйняте визначення вказує на такі важливі аспекти продовольчої безпеки: наявність продовольства в достатній кількості та відповідної якості, що постачається через внутрішнє виробництво або імпорт (включаючи продовольчу допомогу); доступ громадян до продовольства та можливість придбання відповідних продуктів для повноцінного раціону; приготування та вживання їжі в умовах наявності питної води, санітарії та охорони здоров'я, щоб

досягти стану харчування, де задовольняються всі фізіологічні потреби (непродовольча складова продовольчої безпеки); стабільність доступу до адекватної їжі у будь-який час незалежно від змін клімату, природних катаклізмів, економічної кризи чи політичних конфліктів.

З продовольчою безпекою тісно пов'язане поняття «продовольча незахищеність населення». Вони співвідносяться як частина і ціле. В американській програмі соціальних детермінантів здоров'я населення «The Healthy People 2020» поняття «продовольча незахищеність» визначається як порушення або відсутність постійного доступу до до-

статньої кількості та якості продовольства для активного, здорового життя [15]. Важливо знати, що голод і продовольча незахищеність мають дотичний характер, але різну сутність. Голод відноситься до особистого, фізичного відчуття дискомфорту, тоді як продовольча незахищеність означає відсутність достатніх фінансових ресурсів для повноцінного харчування на рівні домогосподарства. Голод (недоїдання) є наслідком або похідною продовольчої незахищеності. Міністерство сільського господарства США (USDA) пропонує визначати чотири рівні, що описують діапазон продовольчої безпеки (рис. 1).

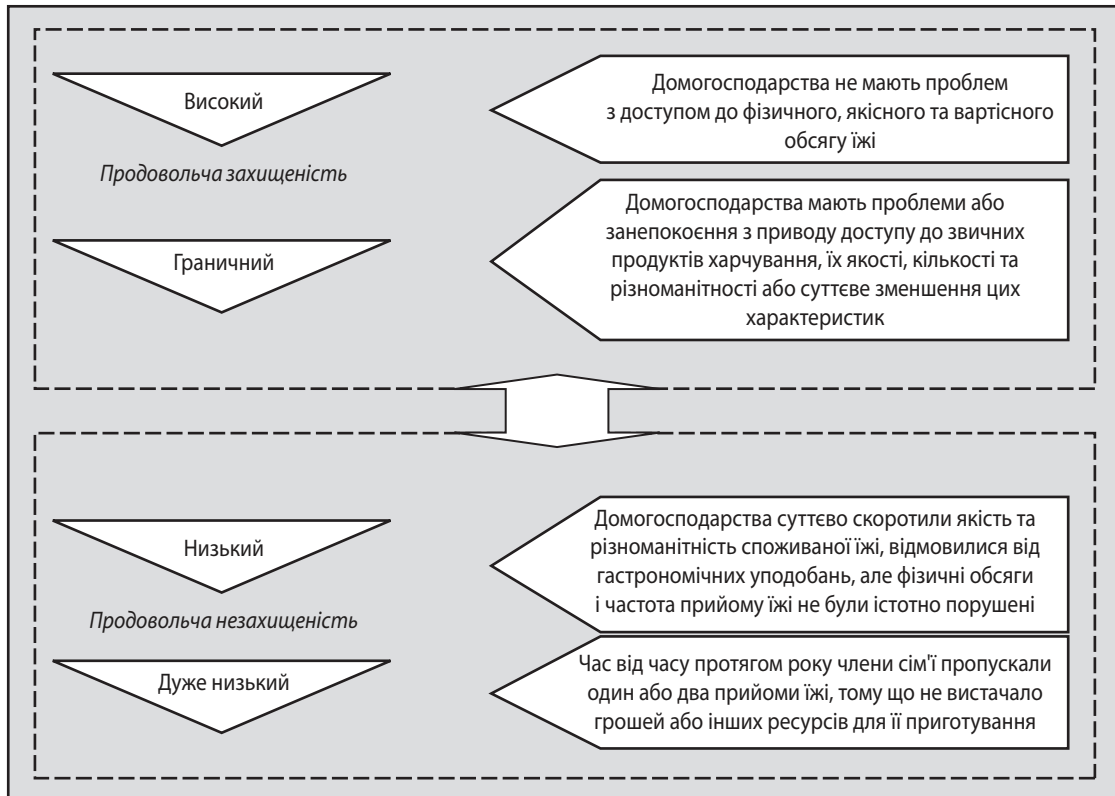

Рис. 1. Рівні продовольчої безпеки домогосподарств згідно з класифікацією Міністерства сільського господарства США (USDA)

Джерело: побудовано авторами за даними [16]

Першим двом рівням відповідають домогосподарства з високою та граничною продовольчою безпекою і складають категорію «продовольча захищеність». Інші два – з низьким і дуже низьким рівнем продовольчої безпеки – складають поняття «продовольча незахищеність» [16]. Остання, як правило, не існує в ізоляції, оскільки сім'ї, що потрапляють до цієї групи, мають низькі доходи та страждають від відсутності доступного житла, соціальної ізоляції, проблем зі здоров'ям, високих медичних витрат у структурі витрат домогосподарства.

Нестача продовольства може бути довгостроковою або тимчасовою. На неї можуть впливати ряд факторів, як економічних, так і соціальних, включаючи дохід, зайнятість, расову / етнічну приналежність, інвалідність тощо. Негативно впливає на стан продовольчої безпеки домогосподарств безробіття. Високий рівень безробіття серед населення з низьким рівнем доходів ускладнюють задово-

лення основних потреб у їжі. Крім того, діти з безробітними батьками мають більш високі показники продовольчої незахищеності, ніж з працевлаштованими.

Місце й умови проживання можуть впливати на фізичний доступ до продовольства. Наприклад, люди, які живуть у деяких міських, сільських або малозабезпечених районах, можуть мати обмежений доступ до супермаркетів або продуктових магазинів з повним спектром послуг. Суспільство, яке не має доступної та поживної їжі, широко відоме як «харчові пустелі» [17]. Понад 23 млн американців проживають у них. За визначенням Міністерства сільського господарства США «харчові пустелі» – це райони у містах чи селах, де населення не має доступу до свіжих, дешевих і якісних продуктів харчування. Таке явище породжує: більш високі ціни на продовольство, споживання низькоякісної продукції, вузький товарний асортимент тощо. Причини появи «харчових пустель» – відсутність

економічного інтересу підприємців розвивати приватний бізнес у віддалених регіонах через низькі прибутки, високий рівень злочинності, великі витрати для роздрібно торгівлі [18]. Проблему вирішують неприбуткові організації шляхом створення соціальних програм, наприклад, програма «Хліб для міста» в США, яка передбачає волонтерську допомогу у фасуванні та розвезенні продовольства, що надається місцевими підприємцями бідним сім'ям.

Мешканці перебувають під загрозою продовольчої небезпеки в районах, де обмежені можливості транспортної інфраструктури: ускладнені умови транспортування продовольства до споживача, велика відстань до магазинів, відсутній доступ до громадського транспорту або особистого автомобіля. Загострюється проблема продовольчої незахищеності для населення з хронічними захворюваннями або інвалідністю, жителів сільської місцевості, людей похилого віку. Населення, яке знаходиться у стані продовольчої незахищеності, може піддаватися підвищеному ризику багатьох негативних наслідків для здоров'я та погіршенню його стану. Крім того, зниження частоти, якості, різноманітності та кількості споживаних продуктів може негативно вплинути на психічне здоров'я дітей та їх розумовий і фізичний розвиток.

Статистичні дані міжнародної організації ФАО свідчать, що абсолютна чисельність людей, які страждають від хронічного голоду, збільшилася з 804 млн у 2016 р. майже до 821 млн у 2017 р., або кожна дев'ята людина у світі. Майже 124 млн осіб у 51 країні зіткнулися з «кризовими» рівнями гострої продовольчої незахищеності, що вимагає негайних екстрених заходів для захисту їх життя та збереження засобів до існування [19]. У 34 з них понад 76 % населення, тобто майже 95 млн від загальної чисельності, що переживає кризу у харчуванні, зазнали впливу кліматичних потрясінь і природних катастроф. Окрім того, ще більше загострюється продовольча небезпека у поєднанні з політичними, соціальними, військовими конфліктами. У 2017 р. 14 з 34 країн з продовольчою кризою зазнали такого небезпечного поєднання. З продовольчою незахищеністю зіткнулося населення південно-східної частини України – Донбасу. З 2014 р. у зв'язку з військовим конфліктом була зруйнована транспортна, торговельна, фінансова інфраструктура регіону, що фактично призвело до гострої нестачі харчових продуктів 1,2 млн населення [20]. 26 % жителів окупованих територій Донбасу і 15 % населення прилеглих до зони конфлікту підконтрольних Києву територій щоденно стикаються з дефіцитом продовольства. Про це йдеться у доповіді, підготовленій Продовольчою і сільськогосподарською організацією ООН і Всесвітньою продовольчою програмою для Ради Безпеки [21]. На думку гуманітарного координатора ООН в Україні Ніла Уолкера, щоб зарадити продовольчій незахищеності, необхідно 187 млн дол. гуманітарної допомоги щороку [22]. Експерти ООН роблять висновки, що проблему голоду в Україні не вирішити, якщо не вжити заходів для запобігання й вирішення конфліктів. Іншими країнами, що внаслідок військових конфліктів опинилися у стані продовольчої кризи, є: Афганістан, Бурунді, Центрально-Африканська Республіка, Демократична Республіка Конго, Гвінея-Бісау, Ірак, Ліван, Ліберія, Малі, Сомалі, Південний Судан, Судан, Сирія та Ємен.

Погіршення продовольчого забезпечення поширюється майже у всіх регіонах Африки, а також у Південній Америці, тоді як ситуація з недоїданням є стабільною в більшості регіонів Азії. В 2017 р. майже 151 млн дітей у віці до п'яти років мали знижену вагу, життю понад 50 млн дітей у світі загрожували затримка росту і розвитку [23]. Такі діти мають вищий ризик смертності та погіршення стану здоров'я, низький імунітет.

Окрім протистояння недоїданню та продовольчій незахищеності, які спостерігаються нині, також існує проблема надмірної ваги та ожиріння, співіснування цих форм у багатьох країнах. У 2017 р. надмірна вага вразила понад 38 млн дітей у віці до п'яти років, в Африці та Азії – 25 % і 46 % від загальної чисельності у світі відповідно. Серед дорослих осіб більше 672 млн мають ожиріння [23]. Ця проблема є найбільш значущою в Північній Америці, але занепокоєння викликає те, що навіть Африка і Азія, які досі демонструють найнижчі показники ожиріння, також мають тенденцію до зростання. Крім того, надмірна вага і ожиріння збільшують ризик неінфекційних захворювань, таких як діабет 2 типу, високий кров'яний тиск, інфаркти і деякі форми раку.

Дослідження підтверджують, що нижчі рівні споживання продовольчих товарів на душу населення в деяких країнах, а також посилення нерівності у спроможності доступу до продовольства населення інших країн, сприяли тому, що, за прогнозами ООН, відбуватиметься подальше збільшення частки людей у світі з недостатнім енергоспоживанням. Поширеність недоїдання (PoU) є традиційним індикатором ФАО, що використовується для моніторингу голоду на глобальному та регіональному рівнях. Тепер більше країн світу збирають інформацію про доступ людей до продовольства в періодичних національних опитуваннях населення, генеруючи дані, які використовуються ФАО на рівні країн. Так, за останніми даними поширеність недоїдання у світі зростає протягом двох років поспіль – з 804 млн у 2016 р. до майже 821 млн у 2017 р. і досягає 10,9 % (табл. 1).

Поширеність недоїдання в Африці та Океанії зростає у динаміці з 2005 р. по 2017 р. Африка залишається континентом з найвищим показником PoU, вражаючи майже 21 % населення (більше 256 млн осіб). Тенденцію до зниження має Азія – з 17,3 % у 2005 р. до 11,4 % у 2017 р., що становить понад 515 млн людей, але, за експертними прогнозами оцінками ООН, вона може закінчитися. До того ж Азія й досі належить до регіонів із найбільшою чисельністю продовольчо незахищених людей у світі.

Ще більш нагальною ситуація є в Африці на південь від Сахари, де, за оцінками, у 2017 р. 23,2 % населення, або кожна четверта особа – страждали від хронічного недоїдання. Поширеність цього явища спостерігається у всіх субрегіонах Африки на південь від Сахари, за винятком Східної Африки.

Динаміка поширеності недоїдання у поєднанні зі швидким зростанням населення призвела до різкого збільшення загальної чисельності людей, які страждають від недоїдання. Кількість продовольчо незахищених людей в Африці на південь від Сахари зросла з 181 млн у 2010 р. до майже 222 млн у 2017 р., збільшившись на 22,6 % за сім

Таблиця 1

Динаміка поширеності недоїдання у світі, %

Реґіон	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. до 2005 р., +/-
У світі	14,5	11,8	11,3	10,7	10,8	10,9	-3,6
Африка	21,2	19,1	18,	18,3	19,7	20,4	-0,8
Північна Африка	6,2	5,0	8,3	8,1	8,5	8,5	2,3
Південна Африка	24,3	21,7	21,0	20,7	22,3	23,2	-1,1
Азія	17,3	13,6	12,9	12,0	11,5	11,4	-5,9
Західна Азія	9,4	8,6	9,5	10,4	11,1	11,3	1,9
Південна Азія	21,5	17,2	17,1	16,1	15,1	14,8	-6,7
Латинська Америка і Карибський басейн	9,1	6,8	6,4	6,2	6,1	6,1	-3
Океанія	5,5	5,2	5,4	5,9	6,6	7,0	1,5
Північна Америка і Європа	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	0

Джерело: побудовано за даними [19]

років, і, на основі поточних прогнозів, може збільшитися до більш ніж 236 млн у 2019 р.

Найкращою і найбільш стабільною є ситуація в Північній Америці та Європі, де рівень продовольчої безпеки є найвищим – 97,5 %, оскільки рівень недоїдання тут найменший – 2,5 %.

У 2012 році Всесвітня асамблея охорони здоров'я обрала шість поетапних глобальних цілей щодо поліпшення харчування матерів, немовлят і дітей до 2025 р. та 2030 р., встановивши конкретну мету припинення всіх форм недоїдання до 2030 р. та задоволення потреб у харчуванні дівчаток-підлітків, вагітних і годуючих жінок та літніх людей (табл. 2).

Окрім зазначених вище детермінантів продовольчої незахищеності, значної уваги потребують зміна клімату та поява більш складних, частих і інтенсивних кліматичних екстремів. Прямі та непрямі кліматичні впливи мають кумулятивний ефект, що призводить до спадної спіралі підвищення продовольчої безпеки та недоїдання. Зміна кліма-

ту негативно впливає на продуктивність сільського господарства з точки зору зниження врожайності сільськогосподарських культур, зменшення площі оброблюваних земель або інтенсивності землеробства.

Через природні фактори зниження продуктивності сільського господарства виникають епізоди високої волатильності цін на продукти харчування, що становлять серйозну загрозу для доступу до продовольства, особливо в країнах з низьким і середнім рівнем доходу та серед бідних груп населення у країнах з високим рівнем доходу. Вплив цінкових коливань поглиблює не тільки міську бідність, але й впливає на товаровиробників сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, насамперед дрібних фермерів і власників особистих селянських господарств.

Крім того, мінливість клімату впливає на імпорт продовольства, державні товарні інтервенції, оскільки країни намагаються компенсувати втрати внутрішнього виробництва. Вплив на виробництво неминуче призведе до втрати

Таблиця 2

Стратегічні цілі Глобальної продовольчої безпеки до 2030 року (базовий рік 2012)

№	Демографічне явище	Цілі до 2025 р.	Цілі до 2030 р.
1	Затримка росту	На 40 % зменшення чисельності дітей віком до 5 років з затримкою росту	На 50 % зменшення чисельності дітей віком до 5 років з затримкою росту
2	Анемія	На 50 % зниження анемії у жінок репродуктивного віку	На 50 % зниження анемії у жінок репродуктивного віку
3	Низька вага	На 30% зменшення малої ваги	На 30 % зменшення малої ваги.
4	Надлишкова вага дітей	Ліквідація ожиріння дітей	Зменшення дітей з надлишковою вагою до рівня не більше 3 %
5	Грудне вигодовування	Підвищення рівня виключно грудного вигодовування в перші шість місяців до мінімум 50 %	Підвищення рівня виключно грудного вигодовування в перші шість місяців до мінімум 70 %
6	Атрофія	Зменшення і збереження дитячої атрофії до менш ніж 5 %	Зменшення і збереження дитячої атрофії до менш ніж 3 %

Джерело: побудовано за даними [23]

доходів домогосподарств, чії засоби існування залежать від сільського господарства та природних ресурсів, зменшуючи їх можливість доступу до продуктів харчування.

Адаптація до кліматичних змін і зниження ризику стихійних лих вимагає ефективних методів управління ними у коротко-, середньо- та довгостроковій політиці, програмах і практиці. Національні та місцеві органи влади можуть знайти рекомендації на діючих глобальних політичних платформах: зміна клімату (регулюється Рамковою конвенцією ООН про зміни клімату 2015 р. (the UNFCCC), Паризькою угодою 2015 р. (the 2015 Paris Agreement) [24]; зменшення ризику стихійних лих (the Sendai Framework on Disaster Risk Reduction) [25]; гуманітарне реагування на надзвичайні ситуації (Всесвітній гуманітарний саміт 2016 р. the 2016 World Humanitarian Summit) [26] та Велика угода (the Grand Bargain) [27]; поліпшення харчування та здоров'я харчування (Друга Міжнародна конференція з питань харчування та Десятиліття дій ООН з питань харчування 2016–2025 (the Second International Conference on Nutrition and the UN Decade of Action on Nutrition 2016–2025) [28]. Нині деякі з цих глобальних політичних платформ все ще є надто компарменталізованими і недостатньо узгодженими. Таким чином, український уряд не може бути осторонь і повинен розробити заходи інтеграції в ці платформи, узгодити цілі функціонування таких галузей, як навколишнє середовище, продовольство, сільське господарство та охорона здоров'я з метою усунення негативних наслідків і загроз, що посилюють продовольчу незахищеність, погіршують доступ до здорового раціону, перешкоджають безпечному харчуванню.

Міжнародний досвід свідчить про ефективність державних соціальних програм подолання продовольчої незахищеності як серед населення конкретної країни (у США це – Національна програма шкільного харчування (the National School Lunch Program (NSLP), програма «Жінки,

немовлята та діти» (the Women, Infants, and Children (WIC), Програма допоміжного харчування (the Supplemental Nutrition Assistance Program (SNAP), спрямовані на подолання бар'єрів у доступі до здорового харчування) [29], так і програми планетарного масштабу – Всесвітня продовольча програма (ВПП; англ. United Nations World Food Programme, WFP) [30] – ланка ООН з питань надання харчової допомоги, найбільший підрозділ гуманітарної допомоги, покликаний рятувати життя людей в надзвичайних ситуаціях, поліпшувати якість продовольчого забезпечення та рівня життя найвразливішої частини населення в найкритичніші моменти їх життя тощо.

У вересні 2017 р. було покладено початок новій ері моніторингу прогресу у досягненні світу без голоду та недоїдання в рамках цілей сталого розвитку (the Sustainable Development Goals (SDGs) «Стан продовольчої безпеки та харчування у світі» [31]. В 2013 р. ФАО розпочато проект «Голоси голодних» (the Voices of the Hungry (VOH) та введено шкалу досвіду продовольчої незахищеності населення (the Food Insecurity Experience Scale (FIES), щоб дати оцінку частки населення, яке зазнає серйозних обмежень у своїй здатності отримувати безпечне, поживне і достатнє харчування [32].

Дослідження показують, що ці програми можуть значно підвищити рівень продовольчої безпеки конкретної країни чи регіону, які перебувають у стані гострої нестачі продуктів харчування.

Україна також є учасником Всесвітньої продовольчої програми ООН. Викорінення голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування та «Нульовий голод» – це ціль № 2 з 17 Цілей Сталого Розвитку (ЦСР), які Україна зобов'язалася виконати для вирішення глобальних проблем, пов'язаних з бідністю, голодом і недоїданням, зміною клімату, забезпеченням інклюзивного зростання і раціональним управлінням природними ресурсами (табл. 3) [33].

Таблиця 3

Завдання та індикатори подолання продовольчої незахищеності в Україні

№	Завдання	Індикатори	Прогнозне значення		
			2020 р.	2025 р.	2030 р.
1	Збалансоване харчування на рівні науково обґрунтованих норм для всіх верств населення	Споживання м'яса в розрахунку на одну особу, кг/рік	61	71	80
		Споживання молока в розрахунку на одну особу, кг/рік	270	320	380
		Споживання фруктів у розрахунку на одну особу, кг/рік	65	78	90
2	Продуктивне сільське господарство, основане на інноваційних технологіях	Продуктивність праці в сільському господарстві, тис. доларів США на одного зайнятого	10,0	12,5	15,0
		Індекс сільськогосподарської продукції, %	102,0	102,0	102,0
3	Стійкі системи виробництва продуктів харчування	Індекс виробництва харчових продуктів, %	103,0	103,0	103,0
		Частка продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини в експорті груп 1-24 УКТЗЕД, %	51,0	57,0	65,0
		Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь України, %	1,1	1,3	1,7
4	Низька волатильність цін на продукти харчування	Індекс споживчих цін на продукти харчування (середньорічний), %	105,0	105,0	105,0

Джерело: побудовано авторами за даними [35]

Головними завданнями програми в Україні є: забезпечити доступність збалансованого харчування на рівні науково обґрунтованих норм для всіх верств населення; підвищити вдвічі продуктивність сільського господарства, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій; забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість ґрунтів, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій; знизити волатильність цін на продукти харчування [34].

Згідно з Глобальним індексом основний негативний вплив на продовольчу безпеку України створюють чинники, які не є суто сільськогосподарськими і в основному пов'язані з загальною економічною ситуацією: високим рівнем корупції, дорогими кредитами та політичною нестабільністю [35]. Таким чином, ситуацію можна поліп-

шити за допомогою заходів, спрямованих на покращення української економіки в цілому. Подальші позитивні зміни вимагають більш послідовного підходу до боротьби з корупцією, захисту прав інвесторів, а також збільшення добробуту населення.

Спираючись на концептуальні засади продовольчої безпеки та міжнародний досвід, реалізація наступних кроків дозволять реалізувати загальну стратегію сталого розвитку України до 2030 р. (рис. 2). Її орієнтація на продовольчу безпеку та узгодження цілей на національному та регіональному рівнях окреслять напрями подолання бідності, в тому числі на рівні домогосподарств, в проблемних регіонах України, а подолання продовольчої незахищеності найбільш вразливих верств населення створить передумови соціально-орієнтованої економіки та цивілізованої нації.

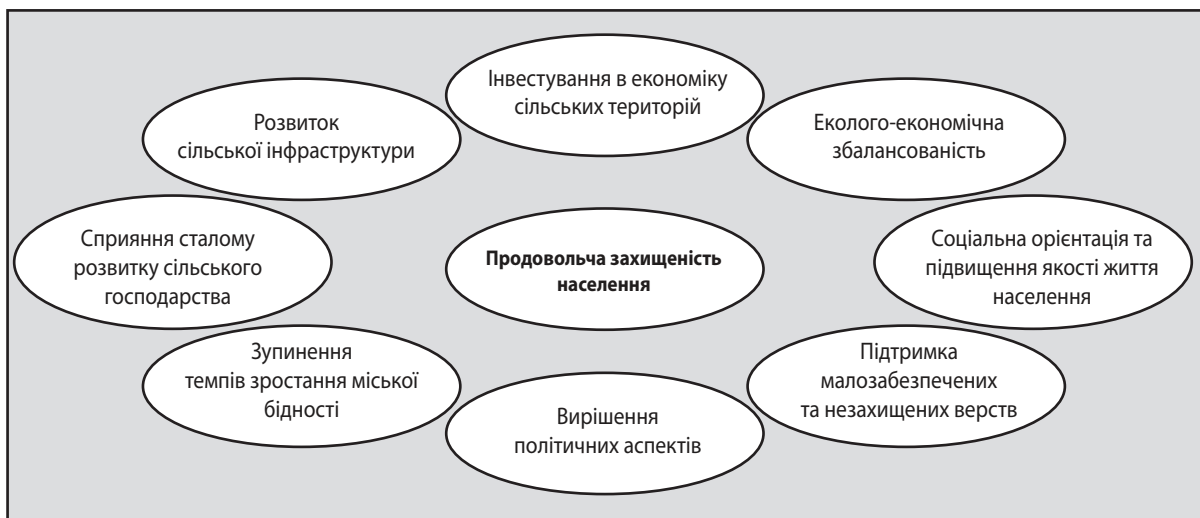

Рис. 2. Стратегічні напрями досягнення продовольчої захищеності населення України

Джерело: власні дослідження

Сприяння сталому розвитку сільського господарства та сільських територій; створення передумов екологічної збалансованості та соціальної орієнтації як основи економічного зростання в країні; розв'язання корінних причин нестабільності доступу до продовольства малозабезпечених верств населення; сприяння працевлаштуванню, освіті, підвищенню кваліфікації, зростанню продуктивності, доступу до ресурсів, землекористування тощо мають бути серед пріоритетних напрямів соціально-економічної політики та стратегії розвитку країни. Підраховано, що 75 % тих, хто перебуває на межі бідності, проживає в сільських громадах. Це пояснює, чому точка зростання валового внутрішнього продукту, виробленого аграрним сектором, має вдвічі більший вплив на зменшення бідності та голоду, порівняно з економічним зростанням, спричиненим іншими секторами. В основі вирішення питань продовольчої незахищеності населення України знаходяться: удосконалення національної та врахування міжнародної політики, реформ державного сектора та децентралізація, подолання військового конфлікту і безпека територій АТО, реформи торгівлі та макроекономічної політики.

Висновок. Підсумовуючи зазначене, окреслюються детермінанти продовольчої незахищеності населення,

передумови виникнення та можливі варіанти зниження її впливу на рівень і якість життя населення:

1. Економічні. Однією з основних причин недоїдання є бідність, викорінення якої потребує механізмів сталого розвитку та більш справедливого розподілу багатства, особливо в аграрному секторі, створення умов для зростання доходності домогосподарств та їх добробуту.
2. Політико-правові. Складність у відносинах та управлінні різними позиціями окремих країн і відсутність консенсусу щодо вибору пріоритетності проблем і рішень, що приймаються, часто змушують світову спільноту призупинити або відкласти пошук і впровадження рішень та ініціатив. Такі ситуації створюють значне уповільнення економічного та соціального розвитку з катастрофічними наслідками для населення, особливо найбіднішого. Вирішення визначальних факторів, що створюють бідність і недоїдання, проходять через політичне управління, яке має бути ознаменовано системним стратегічним баченням, доповнювати й об'єднувати свої наміри і дії, які необхідно просуувати та виконувати. Політичні ініціативи, які не

мають однорідності та координації між собою, не створюють ефективних результатів, а також не впливають на зниження продовольчої незахищеності.

3. Природно-кліматичні. Природні ресурси є фундаментальним засобом для виробництва продуктів харчування, розвитку сільських територій, сталого зростання та добробуту населення. Глибокі структурні трансформації вимагають системності моніторингу, ощадливості та виваженості в управлінні природними ресурсами. Зростає тиск на довкілля в різних регіонах світу. Викликає занепокоєння проблема найбільш ефективного використання, збереження природних ресурсів і стримування негативних наслідків, пов'язаних з процесом економічного розвитку. Конкуренція за використання природних ресурсів, які є дефіцитними та нерівномірно розподіленими в регіонах (країнах, континентах), часто перетворюється на конфлікт і призводить до виснаження і збіднення спільного природного капіталу. Ці тенденції також посилюються змінами клімату, природними катаклізмами та дефіцитом енергетичних ресурсів, прісної води тощо. Зміна клімату, зокрема, матиме комплексний вплив на сільське господарство та його здатність забезпечувати населення продовольством. Зміна клімату має негативний вплив на глобальну продовольчу безпеку, збільшуючи залежність країн, що розвиваються, від імпорту та збільшуючи і без того небезпечні умови існування населення.

4. Соціальні аспекти продовольчої безпеки можна узагальнити у трьох взаємопов'язаних основних сферах: здоров'я, демографія, соціально-культурне середовище. Рівень здоров'я населення тісно пов'язаний з продовольчою безпекою та в першу чергу охоплює країни, що розвиваються. Враховуючи часті хронічні та / або гострі умови недоїдання і голоду, слабкий імунітет, схильність до хвороб, їх тяжкість і тривалість у взаємозв'язку з недостатньою вагою, поганою гігієною та санітарією, труднощами з доступом до питної води та ліків, створюється небезпечний осередок соціальних конфліктів із поширенням небезпечних захворювань, таких як: туберкульоз, дифтерія, СНІД.

Основними напрямками подолання проблеми продовольчої незахищеності населення на глобальному рівні у найближчій перспективі є: зменшення розриву між фактичним та потенційним виробництвом сільськогосподарської продукції та продовольства, підвищення ефективності ведення сільського господарства та розвиток сільських територій, цільове використання їжі, зменшення нераціонального споживання продовольства у високорозвинених країнах, зменшення харчових відходів тощо.

Перспективами подальших досліджень стануть наслідки продовольчої незахищеності для національної економіки. Наукові пошуки будуть будуватися на соціально-економічних умовах та особливостях функціонування громад і домогосподарств, які потрапили у зону продовольчої незахищеності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ibok O.-W., Osbahr H., Srinivasan Ch. Advancing a new index for measuring household vulnerability to food insecurity. *Food Policy*. 2019. Vol. 84. P. 10–20. DOI: 10.1016/j.foodpol.2019.01.011
2. Smith M. D., Rabbitt M. P., Coleman-Jensen A. Who are the World's Food Insecure? New Evidence from the Food and Agriculture Organization's Food Insecurity Experience Scale. *World Development*. 2017. Vol. 93. P. 402–412. DOI: 10.1016/j.worlddev.2017.01.006
3. Ashley J. M. Human Resilience Against Food Insecurity. France, 2018. 237 p. DOI: 10.1016/B978-0-12-811052-2.00001-9
4. Heflin C. M., <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1936657418301936> - ! Rodriguez L. L. Food insecurity and disability in the United States. *Disability and Health Journal*. 2019. Vol. 12, Issue 2. P. 220–226. DOI: 10.1016/j.dhjo.2018.09.006
5. Broussard N. H. What explains gender differences in food insecurity? *Food Policy*. 2019. Vol. 83. P. 180–194. DOI: 10.1016/j.foodpol.2019.01.003
6. Walker R. J., Chawla A., Garacci E., Williams J. S., Egede L. E. Assessing the relationship between food insecurity and mortality among U.S. adults. *Annals of Epidemiology*. 2019. Vol. 32. P. 43–48. DOI: 10.1016/j.annepidem.2019.01.014
7. Гойчук О. І. Продовольча безпека в Україні і світі: монографія. Київ: Наукметодцентр аграр. освіти, 2003. 338 с.
8. Микитюк В. М., Скидан О. В. Формування продовольчої безпеки в Україні: регіональний аспект: монографія. Житомир: ДАЕУ, 2005. 247 с.
9. Саблук П. Т., Білорус О. Г., Власов В. І. Продовольча безпека України. *Економіка АПК*. 2009. № 10. С. 3–7.
10. Немченко В. В. Продовольча безпека України. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2013. № 4 (70). Т. 2. С. 179–183.
11. Stavitsky A. V., Prokopenko O. O. Modelling the food security in Ukraine. *Ekonomika*. 2014. Vol. 93 (3). P. 102–115. URL: www.zurnalai.vu.lt/ekonomika/article/download/3881/2693/
12. Report Of The World Food Conference. Rome, 5-16 November 1974. United Nations New York, 1975. 16 p. URL: http://ernaehrungsdenkwerkstatt.de/fileadmin/user_upload/EDWText/Abbildungen/Vorlesung_OLT/Surveillance_Nutrition_Resolution_1974_ICN_Infos.pdf
13. World Food Summit. Report of the World Food Summit. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, 13–17 November, 1996. URL: <http://www.fao.org/3/W3548E/W3548E00.htm>
14. Declaration of The World Summit on Food Security. World Summit on Food Security. Rome, 16-18 November 2009. 7 p. URL: <https://www.mofa.go.jp/policy/economy/fishery/wfs0911-2.pdf>
15. Food Insecurity. Office of Disease Prevention and Health Promotion. URL: <https://www.healthypeople.gov/2020/topics-objectives/topic/social-determinants-health/interventions-resources/food-insecurity>
16. Understand food insecurity. Hunder Health. URL: <https://hungerandhealth.feedingamerica.org/understand-food-insecurity/>
17. Beaulac J., Kristjansson E., Cummins S. A systematic review of food deserts, 1966–2007. *Prev Chron Dis*. 2009. No. 6 (3). URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19527577>
18. Як жививають в американській «харчових пустелях». Відео. URL: <https://www.voanews.com/a/harchovapustelia/2848928.html>

19. The State of Food security and Nutrition in the World. URL: <http://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition/en/>

20. ООН: в Україні недоїдають 1,2 мільйона людей. 29.01/2018. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29005571.html>

21. Понад чверть жителів окупованих бойовиками територій Донбасу стикається з дефіцитом продовольства. Гордон. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/bilshe-chverti-zhitelev-okupovanih-bojovikami-teritorij-donbasu-vidchuvajut-defitsit-prodovolstva-oon-229246.html>

22. TCH. Україна. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/1-2-mln-osib-vidchuvayut-brak-prodovolstva-na-donbasi-oon-1058170.html>

23. WHO and UNICEF. 2018. The extension of the 2025 Maternal, Infant and Young Child nutrition targets to 2030. Discussion paper. URL: <https://www.who.int/nutrition/global-target-2025/discussion-paper-extension-targets-2030.pdf>

24. Paris Agreement United Nations 2015. URL: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf

25. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. United Nations 2015. URL: https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf

26. The 2016 World Humanitarian Summit. URL: <https://www.agendaforhumanity.org/summit>

27. The Grand Bargain – A Shared Commitment to Better Serve People in Need. Istanbul, Turkey. 23 May 2016. URL: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Grand_Bargain_final_22_May_FINAL-2.pdf

28. The Second International Conference on Nutrition and the UN Decade of Action on Nutrition 2016–2025. URL: <http://www.fao.org/3/a-bs726e.pdf>

29. Ratcliffe C., McKernan S.-M., Zhang S. How Much Does the Supplemental Nutrition Assistance Program Reduce Food Insecurity? *American Journal of Agricultural Economics*. 2011. Vol. 93, Issue 4. P. 1082–1098. URL: <https://doi.org/10.1093/ajae/aar026>

30. Всесвітня продовольча програма. Діяльність в Україні. URL: <https://unaid.org.ua/ua/about-unaid/diyalnist-v-ukrajini/vsesvitnia-prodovolcha-prohrama>

31. Sustainable development goals. URL: https://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/brochure/SDGs_Booklet_Web_En.pdf

32. The Food Insecurity Experience Scale. URL: <http://www.fao.org/3/a-bl354e.pdf>

33. Як Україна може допомогти в подоланні Нульового Голоду до 2030 р. // Справжня вартя. 12 липня, 2018 р. URL: <https://varta.com.ua/news/agro/1200532>

34. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь 2017 // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf

35. Food security – What is it and Why Ukraine is Ranked 63rd in the Global Food Security Index. URL: <http://bakertilly.ua/en/news/id44420>

REFERENCES

Ashley, J. M. *Human Resilience Against Food Insecurity*. France, 2018. DOI: 10.1016/B978-0-12-811052-2.00001-9

Beaulac, J., Kristjansson, E., and Cummins, S. "A systematic review of food deserts, 1966-2007". *Prev Chron Dis*. 2009. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19527577>

Broussard, N. H. "What explains gender differences in food insecurity?" *Food Policy*, vol. 83 (2019): 180-194. DOI: 10.1016/j.foodpol.2019.01.003

"Declaration of The World Summit on Food Security. World Summit on Food Security". Rome, 16-18 November 2009. <https://www.mofa.go.jp/policy/economy/fishery/wsf0911-2.pdf>

"Food Insecurity". Office of Disease Prevention and Health Promotion. <https://www.healthypeople.gov/2020/topics-objectives/topic/social-determinants-health/interventions-resources/food-insecurity>

"Food security - What is it and Why Ukraine is Ranked 63rd in the Global Food Security Index". <http://bakertilly.ua/en/news/id44420>

Heflin, C. M., and Rodriguez, L. L. "Food insecurity and disability in the United States". *Disability and Health Journal*, vol. 12, no. 2 (2019): 220-226. DOI: 10.1016/j.dhjo.2018.09.006

Hoichuk, O. I. *Prodovolcha bezpeka v Ukraini i sviti* [Food security in Ukraine and in the world]. Kyiv: Naukmetodtsentr ahrar. osvity, 2003.

Ibok, O.-W., Osbahr, H., and Srinivasan, Ch. "Advancing a new index for measuring household vulnerability to food insecurity". *Food Policy*, vol. 84 (2019): 10-20. DOI: 10.1016/j.foodpol.2019.01.011

Mykytiuk, V. M., and Skydan, O. V. *Formuvannia prodovolchoi bezpeky v Ukraini: rehionalnyi aspekt* [Forming Food Security in Ukraine: A Regional Aspect]. Zhytomyr: DAEU, 2005.

Nemchenko, V. V. "Prodovolcha bezpeka Ukrainy" [Food security of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU. Seriya : Ekonomichni nauky*, vol. 2, no. 4 (70) (2013): 179-183.

"OON: v Ukraini nedoidaiut 1, 2 miliona liudei" [UN: 1. 2 million people are malnourished in Ukraine]. 29.01/2018. <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29005571.html>

"Ponad chvert zhyteliv okupovanykh boiovykamy terytorii Donbasustykaietsiazdefitsytomprodovolstva" [More than a quarter of residents of Donbas-occupied militants face food shortages]. Hordon. <https://gordonua.com/ukr/news/war/bilshe-chverti-zhitelev-okupovanih-bojovikami-teritorij-donbasu-vidchuvajut-defitsit-prodovolstva-oon-229246.html>

Paris Agreement United Nations 2015. https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf

"Report Of The World Food Conference. Rome, 5-16 November 1974". United Nations New York, 1975. http://ernaehrungsdenkwerkstatt.de/fileadmin/user_upload/EDWText/Abbildungen/Vorlesung_OLT/Surveillance_Nutrition_Resolution_1974_ICN_Infos.pdf

Ratcliffe, C., McKernan, S.-M., and Zhang, S. "How Much Does the Supplemental Nutrition Assistance Program Reduce Food Insecurity?" *American Journal of Agricultural Economics*. 2011. <https://doi.org/10.1093/ajae/aar026>

"Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030". United Nations 2015. https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf

"Sustainable development goals". https://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/brochure/SDGs_Booklet_Web_En.pdf

Sabluk, P. T., Bilorus, O. H., and Vlasov, V. I. "Prodovolcha bezpeka Ukrainy" [Food security of Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 10 (2009): 3-7.

Smith, M. D, Rabbitt, M. P., and Coleman-Jensen, A. "Who are the Worlds Food Insecure? New Evidence from the Food and Agriculture Organizations Food Insecurity Experience Scale". *World Development*, vol. 93 (2017): 402-412. DOI: 10.1016/j.worlddev.2017.01.006

Stavytskyy, A. V., and Prokopenko, O. O. "Modelling the food security in Ukraine". *Ekonomika*. 2014. www.zurnalai.vu.lt/ekonomika/article/download/3881/2693/

"The Food Insecurity Experience Scale". <http://www.fao.org/3/a-bl354e.pdf>

"The Grand Bargain - A Shared Commitment to Better Serve People in Need". Istanbul, Turkey. 23 May 2016. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Grand_Bargain_final_22_May_FINAL-2.pdf

"The Second International Conference on Nutrition and the UN Decade of Action on Nutrition 2016-2025". <http://www.fao.org/3/a-bs726e.pdf>

"The State of Food security and Nutrition in the World". <http://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition/en/>

"Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid 2017" [Sustainable Development Goals: Ukraine. National Report 2017]. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy, 2017. http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf

The 2016 World Humanitarian Summit. <https://www.agendaforhumanity.org/summit>

TSN. Ukraina. <https://tsn.ua/ukrayina/1-2-mln-osib-vidchuvayut-brak-prodovolstva-na-donbasi-oon-1058170.html>

"Understand food insecurity". Hunder Health. <https://hungerandhealth.feedingamerica.org/understand-food-insecurity/>

"Vsesvitnia prodovolcha prohrama. Diialnist v Ukraini" [World Food Program. Activity in Ukraine]. <https://unaid.org>

unaid.org/ua/ua/about-unaid/diialnist-v-ukrajini/vsesvitnia-prodovolcha-prohrama

"WHO and UNICEF. 2018. The extension of the 2025 Maternal, Infant and Young Child nutrition targets to 2030". Discussion paper. <https://www.who.int/nutrition/global-target-2025/discussion-paper-extension-targets-2030.pdf>

"World Food Summit. Report of the World Food Summit. Food and Agriculture Organization of the United Nations". Rome, 13-17 November, 1996. <http://www.fao.org/3/W3548E/W3548E00.htm>

Walker, R. J. et al. "Assessing the relationship between food insecurity and mortality among U. S. adults". *Annals of Epidemiology*, vol. 32 (2019): 43-48. DOI: 10.1016/j.annepidem.2019.01.014

"Yak Ukraina mozhe dopomohty v podolanni Nulyovoho Holodu do 2030 r." [How Ukraine Can Help Overcome Zero Hunger by 2030]. Spravzhnia varta. 2018. <https://varta.com.ua/news/agro/1200532>

"Yak vyzhyvaiut v amerykanskyi «kharchovykh pusteliakh»" [How they survive in the American «food deserts»]. Video. <https://www.voanews.com/a/harchova-pustelia/2848928.html>

Стаття надійшла до редакції 07.08.2019

■